

About the school

Про школу

Recorded from Borakhan Karginova (Russian language school teacher, about 80 years old, permanent resident of Kamunta village) in Kamunta village in 2009.

Записано в селе Камунта от Борахан Каргиновой (учительницы русского языка в средней школе, около 80 лет, постоянная жительница с. Камунта) в 2009 г.

Recorded by A.P. Vydrin, Ju.V. Mazurova, O.I. Belyaev in Kamunta village in 2009. Interlinearized by A.P. Vydrin

Записывали А.П. Выдрин, Ю.В. Мазурова, О.И. Беляев в с. Камунта в 2009 г. Разбирала М.В. Дарчиева. Глоссировал А.П. Выдрин

1.1 **Борæхан** : **Скъола** **арæзтой** ... **æртæ** **скъолайы** **сарæзтой**
Борæхан скъола арæзт -ой æртæ скъола -йы с- арæзт -ой
Борæхан скъола араз -ой æртæ скъола -ы с- араз -ой
Борахан школа делать PST.TR.3PL три школа GEN PV делать PST.TR.3PL

: **мæнæ** **Къæмынты** **скъола** , **Дымты** **скъола** **æмæ** **Гæлиаты** **скъола** .
мæнæ Къæмынт -ы скъола Дымт -ы скъола æмæ Гæлиат -ы скъола
мæнæ Къæмынт -ы скъола Дунт -ы скъола æмæ Гæлиат -ы скъола
вот Камунта GEN школа Дунта GEN школа и Гæлиат GEN школа

Борахан: Школу строили... три школы построили: вот, школу в Камунта, школу в Дунта и школу в Галиате.

1.2 **Гæлиаты** **скъола** **уже** ... **дымгæ** **йын** **йæ** **сæр**
Гæлиат -ы скъола уже дымгæ =йын йæ= сæр
Гæлиат -ы скъола уже дымгæ =ын йæ= сæр
Гæлиат GEN школа уже ветер =3SG.ENCL.DAT POSS.3SG= голова

систа , **æгас** **нал** **у** , **фæлæ** **ма** **мæнæ**
с- ист -а æгас нал у фæлæ =ма мæнæ
с- ис -а æгас нал у₁ фæлæ =ма мæнæ
PV снимать PST.TR.3SG живой больше.не быть.PRS.3SG но =ещё вот

Дымты **скъола** **æгас** **у** , **цæрынцæ** **дзы** **Хъæбыстæ**
Дымт -ы скъола æгас у цæр -ынцæ =дзы
Дунт -ы скъола æгас у₁ цæр -ынц₂ =дзы
Дунта GEN школа живой быть.PRS.3SG жить PRS.3PL =3SG.ENCL.INESS

, **Фимитæ** .

В Галиате школа уже... ветром ее крышу снесло, она уже в непригодном состоянии, а в Дунта школа пригодна еще, живут здесь Кабисовы, Фимита.

1.3 **Сарæзтой** **сæ** ... **Гæбутæ** **къухджын**
с- арæзт -ой =сæ Гæбут -æ къух -джын
с- араз -ой =сæ Гæбут -æ₁ къух -джын
PV строить PST.TR.3PL =3PL.ENCL.GEN Габуев NOM рука ADJ

уыдысты	, æмаæ сæ	Гæбутæй	арæзтой
уыд -ысты	æмаæ =сæ	Гæбут -æй	арæзт -ой
уыд -ысты	æмаæ =сæ	Гæбут -æй	араз -ой
быть PST.INTR.3PL	и =3PL.ENCL.GEN	Габуев ABL	строить PST.TR.3PL

Гæбутæй	, афтæ	Гæбуты	адæм
Гæбут -æй	афтæ	Гæбут -ы	адæм
Гæбут -æй	афтæ	Гæбут -ы	адæм
Габуев ABL	так	Габуев GEN	люди

Построили они... У Габуевых были золотые руки, и Габуевы их строили, из фамилии Габуевых, так Габуевы.

1.4 Цæуы	сыл	ныр	тынг	бирæ	анз	, æнзтæ
цæу -ы	=сыл	ныр	тынг	бирæ	анз	æнз -т -æ
цæу -ы	=сыл	ныр	тынг	бирæ	анз	анз -т -æ ₂
идти PRS.3SG	=3PL.ENCL.SUPER	сейчас	очень	много	год	год PL IMPERS

Им [школам] сейчас много лет.

1.5 Фæлæ дзы	гъе	уæхæн	адæмтæ	рацыд	гъе
фæлæ =дзы	гъе	уæхæн	адæм -т -æ	ра- цыд -*0	гъе
фæлæ =дзы	гъе	уæхæн	адæм -т -æ ₁	ра- цæу -*0 ₂	гъе
но =3SG.ENCL.ABL	ну	такой	люди PL NOM	PV идти PST.INTR.3SG	ну

ацы	скъолайæ	...
ацы	скъола -йæ	
ацы	скъола -æй	
DemProx	школа ABL	

Но такие люди вышли из стен этой школы...

1.6 Мах	нæхæдæг	дæр	ам	фæстæм	, ацы	скъолайы
мах	нæхæдæг	=дæр	ам	фæ- стæм	ацы	скъола -йы
мах ₁	нæхæдæг	=дæр	ам	фæ- стæм	ацы	скъола -ы
мы.NOM	мы.сами	=PTCL	DemProx.IN	PV быть.PRS.1PL	DemProx	школа GEN
		FOC	здесь	закончить		

каст	фæстæм	аст	къласы	, стæй	та	Фæсналы
каст	фæ- стæм	аст	кълас -ы	стæй	=та	Фæснал -ы
каст ₁	фæ- стæм	аст	кълас -ы	стæй	=та	Фæснал -ы
учеба	PV быть.PRS.1PL	восемь	класс GEN	потом	=же	Фаснал GEN
	закончить					

фæстæм	дарддæр	, дæс	къласы	нæ	уыди	
фæ- стæм	дард -дæр	дæс	кълас -ы	нæ	уыд -и	
фæ- стæм	дард -дæр ₁	дæс	кълас -ы	нæ	уыд -ис	
PV	быть.PRS.1PL	далекий COMPAR	десять	класс GEN	NEG	быть PST.INTR.3SG
закончить	дальше					

ам	махæн
ам	махæн
ам	махæн
DemProx.IN	мы.DAT
здесь	

Мы и сами окончили восемь классов этой школы, а дальше учились в Фаснале, здесь у нас не было десяти классов.

1.7 Фæлæ йæ	скодтой	гъе уæд	уыцы Гæбутаæ
фæлæ =йæ	с- код -т -ой	гъе уæд	уыцы Гæбут -æ
фæлæ =æй	с- кæн -т -ой	гъе уæд	уыцы Гæбут -æ ₁
но =3SG.ENCL.GEN	PV делать TR PST.TR.3PL	ну тогда тот	Габуев NOM

æмæ дзы	ахуыр кæнын	райдыдтой
æмæ =дзы	ахуыр кæн -ын ра- йдыд -т -ой	
æмæ =дзы	ахуыр кæн -ын ра- йдай -т -ой	
и =3SG.ENCL.INESS	учеба делать INF PV начинать/ся TR PST.TR.3PL	

Но построили ее тогда эти Габуевы, и начали учиться в ней.

1.8 Æмæ дзы	бирæ фæсивæд уыди	тынг бирæ
æмæ =дзы	бирæ фæсивæд уыд -и	тынг бирæ
æмæ =дзы	бирæ фæсивæд уыд -ис	тынг бирæ
и =3SG.ENCL.INESS	много молодежь быть PST.INTR.3SG	очень много

фæсивæд	дыгай сменæтæ	ахуыр кодтам	дыгай
фæсивæд	дыгай сменæ -т -æ	ахуыр код -т -ам	дыгай
фæсивæд	дыгай сменæ -т -æ ₁	ахуыр кæн -т -ам	дыгай
молодежь	по два смена PL NOM	учеба делать TR PST.TR.1PL	по два

И много было молодежи, очень много молодежи, в две смены мы учились, в две.

1.9 Ныр дзы	нал и сывæллæттæ	фæлæ уæд
ныр =дзы	нал и сывæллæ -тт -æ	фæлæ уæд
ныр =дзы	нал и сывæллон -т -æ ₁	фæлæ уæд
сейчас =3SG.ENCL.INESS	больше.не EXST ребенок PL NOM	но тогда

дыууæ сменæйы	ахуыр кодтам
дыууæ сменæ -йы	ахуыр код -т -ам
дыууæ сменæ -ы	ахуыр кæн -т -ам
два смена GEN	учеба делать TR PST.TR.1PL

Сейчас нет здесь уже детей, а тогда мы учились в две смены.

1.10 Начальныйтæ	ахуыр кодтой	фыццаг ... дыккаг сменæйы
начальный -т -æ	ахуыр код -т -ой	фыццаг дыккаг сменæ -йы
	-т -æ ₁ ахуыр кæн -т -ой	фыццаг дыккаг сменæ -ы
	PL NOM учеба делать TR PST.TR.3PL	первый второй смена INESS

уæлдæртæ	та ... иннæтæ	та ахуыр кодтой
уæлдæр -т -æ	=та иннæ -т -æ	=та ахуыр код -т -ой
уæлдæр -т -æ ₁	=та иннæ -т -æ ₁	=та ахуыр кæн -т -ой
высший PL NOM	=же другой PL NOM	=же учеба делать TR PST.TR.3PL

фыццаг .
 фыццаг
 фыццаг
 первый

Начальные учились в первую... а старшие во вторую смену... другие учились в первую.

1.11 **Афтæмæй** дзы **тынг бирæ адæмтæ рацыди**
 афтæмæй =дзы тынг бирæ адæм -т -æ ра- цыд -и
 афтæмæй =дзы тынг бирæ адæм -т -æ₁ ра- цæу -ис
 так =3SG.ENCL.INESS очень много люди PL NOM PV идти PST.INTR.3SG

ардыгæй .
 ардыгæй
 ардыгæй
 отсюда

Так, очень много людей вышло отсюда.

1.12 **Ахуыр** дзы **кодта ирон адæмы** ...
 ахуыр =дзы код -т -а ирон адæм -ы
 ахуыр =дзы кæн -т -а ирон адæм -ы
 учеба =3SG.ENCL.INESS делать TR PST.TR.3SG осетин люди GEN

Учился здесь осетинского народа...

1.13 **Легендарный сын Осетии Арсыгты Горга** , **уый дæр ам**
 сын Осетии Горга уый =дæр ам
 Горга уый₁ =дæр ам
 Горга DemDist.NOM =PTCL DemProx.IN
 FOC здесь

каст фæци , **мæнæ ам фарсыл йæ ном дæр**
 каст фæци мæнæ ам фарс -ыл йæ= ном =дæр
 каст₁ фæци мæнæ ам фарс₁ -ыл йæ= ном =дæр
 учеба PV+быть.PRS.3SG вот DemProx.IN стена SUPER POSS.3SG= имя =PTCL
 закончить здесь FOC

фыст и , **уæлæ æддейы** .
 фыст и уæлæ æдде -йы
 фыст₁ и уæлæ æддæ -ы
 писать.PART.PST EXST вон наверху снаружи INESS

Легендарный сын Осетии Арсыгты Горга, он тоже эту школу окончил, здесь на стене его имя написано, вон снаружи.

1.14 **Гъе уый дæр ам каст фæци** , **стæй уыцы**
 гъе уый =дæр ам каст фæци стæй уыцы
 гъе уый₁ =дæр ам каст₁ фæци стæй уыцы
 ну DemDist.NOM =PTCL DemProx.IN учеба PV+быть.PRS.3SG потом тот
 FOC здесь закончить

Горга	чи	у		уыди		уый	дон
Горга	чи	у		уыд -и		уый	дон
Горга	чи	у ₁		уыд -ис		уый ₁	дон
Горга	кто	быть.PRS.3SG		быть PST.INTR.3SG		DemDist.NOM	вода

рауагъта		уæлæ	Урс	хохы	бынаей	
ра- уагът	-а	уæлæ	урс	хох -ы	бын -æй	
ра- уадз	-а	уæлæ	урс	хох -ы	бын -æй	
PV	производить	PST.TR.3SG	вон наверху	белый	гора GEN	низ ABL

Он тоже здесь окончил школу, потом этот Горга провел воду из подножия Белой горы.

1.15 Дон	нæ	уыди		ам		æмæ-иу	хастой
дон	нæ	уыд -и		ам		æмæ =иу	хаст -ой
дон	нæ	уыд -ис		ам		æмæ =иу	хæсс -ой
вода	NEG	быть	PST.INTR.3SG	DemProx.IN		и =ITER	носить PST.TR.3PL
				здесь			

раджы	...	къуыстилтæ		хуыйнынцæ		æмæ-иу	сæ	мæнæ
раджы		къуыстил -т -æ		хуыйн -ынцæ		æмæ =иу	=сæ	мæнæ
раджы		къуыстил -т -æ ₁		хуин -ынц ₂		æмæ =иу	=сæ	мæнæ
давно		кадка	PL NOM	зваться	PRS.3PL	и =ITER	=3PL.ENCL.GEN	вот

афтæ	бæттæнæй	бабастой		æмæ	гъе	уый	дзаг	дон
афтæ	бæттæн -æй	ба- баст	-ой	æмæ	гъе	уый	дзаг	дон
афтæ	бæттæн -æй	ба- бæтт	-ой	æмæ	гъе	уый ₁	дзаг	дон
так	веревка ABL	PV	связывать	PST.TR.3PL	и	ну DemDist	полный	вода

дæлæ	цæугæдонæй	хастой	
дæлæ	цæу -гæ дон -æй	хаст -ой	
дæлæ	цæу -гæ дон -æй	хæсс -ой	
там.внизу	идти CONV	вода ABL	носить PST.TR.3PL
	река		

Воды не было здесь, и раньше носили в... они назывались кадками, и их перевязывали веревкой вот так и наполняли их у реки и оттуда носили воду.

1.16 Æмæ	Горга	ам		цæмæн	уыди	?
æмæ	Горга	ам		цæмæн	уыд -и	
æмæ	Горга	ам		цæмæн	уыд -ис	
и	Горга	DemProx.IN		почему	быть	PST.INTR.3SG
				здесь		

А почему Горга здесь был?

1.17 Гуыргæ	дæр	Гæлиаты	ракодта	Горга
гуыр	-гæ =дæр	Гæлиат -ы	ра- код -т -а	Горга
гуыр	-гæ =дæр	Гæлиат -ы	ра- кæн -т -а	Горга
рождаться	CONV =PTCL	Галиат	INESS	PV
	FOC	делать	TR	PST.TR.3SG
				Горга

йæхæдæг	дæр
йæ=	хæдæг =дæр
йæ=	хæдæг =дæр
POSS.3SG=	REFL =PTCL
	FOC

Родился он тоже в Галиате.

1.18 **Æмæ революционер уыди тынг , æмæ йæ**
 æмæ революционер уыд -и тынг æмæ =йæ
 æмæ революционер уыд -ис тынг æмæ =æй
 и революционер быть PST.INTR.3SG очень и =3SG.ENCL.GEN

уыйфæстæ æрцахстой , æмæ кæм амарди ,
 уый фæстæ æрц- ахст -ой æмæ кæм а- мард -и
 уый₂ фæстæ æр- ахс₁ -ой æмæ кæм а- мæл -ис
 DemDist.GEN после PV ловить PST.TR.3PL и где PV умирать PST.INTR.3SG

уый бæрæг дæр нæй .
 уый бæрæг =дæр нæй
 уый₂ бæрæг =дæр нæй
 DemDist.GEN известный =PTCL EXST.NEG
 FOC

И он был ярим революционером, а потом его арестовали, и даже не известно, где он погиб.

1.19 **Æмæ дон гъе уый рауагъта**
 æмæ дон гъе уый ра- уагът -а
 æмæ дон гъе уый₁ ра- уадз -а
 и вода ну DemDist.NOM PV производить PST.TR.3SG

И воду он провел.

1.20 **Уæлæ гъе уым къранты дон .**
 уæлæ гъе уым кърант -ы дон
 уæлæ гъе уым кърант -ы дон
 вон наверху ну DemDist.IN кран GEN вода

Вон там водопровод.

1.21 **Ныр ратыдта , ныртæккæ нæ цауы .**
 ныр ра- тыд -т -а ныртæккæ нæ цау -ы
 ныр ра- тон -т -а ныртæккæ нæ цау -ы
 сейчас PV рвать TR PST.TR.3SG сейчас NEG идти PRS.3SG

Сейчас прорвало его, вода там не течет.

1.22 **Гъе уæхæн хорз адæмтæ уыди ацы**
 гъе уæхæн хорз адæм -т -æ уыд -и ацы
 гъе уæхæн хорз адæм -т -æ₁ уыд -ис ацы
 ну такой хороший люди PL NOM быть PST.INTR.3SG DemProx

скъолаты , гъе ацы скъолайы .
 скъола -т -ы гъе ацы скъола -йы
 скъола -т -ы гъе ацы скъола -ы
 школа PL INESS ну DemProx школа INESS

Такие хорошие люди были в этой школе, в этой школе.

1.23	Кастысты	дзы	...	мәнаә	каст	чи	фәци
	каст	-ысты	=дзы	мәнаә	каст	чи	фәци
	кәс	-ысты	=дзы	мәнаә	каст ₁	чи	фәци
	читать	PST.INTR.3PL	=3SG.ENCL.INESS	вот	учеба	кто	PV+быть.PRS.3SG закончить

гье уәхәнтә
 гье уәхән -т -ә
 гье уәхән -т -ә₁
 ну такой PL NOM

Работали (букв. читали) здесь... те, кто окончил, они же.

1.24	Бекмырзтә	ахуыргәнджытә	систы	әмә	хәстмә
		ахуыргәндж -ыт -ә	си- сты	әмә	хәст -мә
		ахуыргәнәг -т -ә ₁	с- сты	әмә	хәст ₁ -мә
		учитель PL NOM	PV	быть.PRS.3PL	и война ALL

рандә сты, **әмә хәстәй** **нал** **әрбацыдысты**
 ра- ндә сты әмә хәст -әй нал әрба- цыд -ысты
 ра- әндә сты әмә хәст₁ -әй нал әрба- цау -ысты
 PV вне, снаружи быть.PRS.3PL и война ABL больше.не PV идти PST.INTR.3PL
 уходить

Бекмурзовы стали учителями и ушли на фронт и не вернулись с войны.

1.25	Тынг бирә	фәсивәд	дзы	уыди	ам
	тынг бирә	фәсивәд	=дзы	уыд -и	ам
	тынг бирә	фәсивәд	=дзы	уыд -ис	ам
	очень много	молодежь	=3SG.ENCL.INESS	быть PST.INTR.3SG	DemProx.IN здесь

Очень много молодежи было здесь.

1.26	Уәдә	дзы	уәхән	ахуыргәнджытә	уыди
	уәдә	=дзы	уәхән	ахуыргәндж -ыт -ә	уыд -и
	уәдә	=дзы	уәхән	ахуыргәнәг -т -ә ₁	уыд -ис
	так	=3SG.ENCL.INESS	такой	учитель PL NOM	быть PST.INTR.3SG

уәхән, **әмә диссаг** – **уәздан** **ахуыргәнджытә**
 уәхән әмә диссаг уәздан ахуыргәндж -ыт -ә
 уәхән әмә диссаг уәздан ахуыргәнәг -т -ә₁
 такой и чудо благородный учитель PL NOM

А такие учителя здесь были, такие, что чудо – благородные учителя.

1.27	Раджы цы хорз	ахуыргәнджытә	уыди	!
	раджы цы хорз	ахуыргәндж -ыт -ә	уыд -и	
	раджы цы хорз	ахуыргәнәг -т -ә ₁	уыд -ис	
	давно что хороший	учитель PL NOM	быть PST.INTR.3SG	

Какие раньше хорошие учителя были!

1.28	Ныр	дæр	ахуыргæнджытæ	хорз	и	фæлæ	...
	ныр	=дæр	ахуыргæндж -ыт -æ	хорз	и	фæлæ	
	ныр	=дæр	ахуыргæнæг -т -æ ₁	хорз	и	фæлæ	
	сейчас	=PTCL	учитель PL NOM	хороший	EXST	но	
		FOC					

И сейчас хорошие учителя есть, но...

1.29	Толковый сты	ныр	дæр	фæлæ	уæд	десятый	кълас	чи
	сты	ныр	=дæр	фæлæ	уæд	десятый	кълас	чи
	сты	ныр	=дæр	фæлæ	уæд		кълас	чи
	быть.PRS.3PL	сейчас	=PTCL	но	тогда		класс	кто
			FOC					

фæци	дæс	къласы	цы	ахуыргæнæг	фæци	цы
фæци	дæс	кълас -ы	цы	ахуыргæнæг	фæци	цы
фæци	дæс	кълас -ы	цы	ахуыргæнæг	фæци	цы
PV+быть.PRS.3SG	десять	класс GEN	что	учитель	PV+быть.PRS.3SG	что
закончить					закончить	

скъоладзау фæци	гъе	уый	дæр	ахуыргæнæгæн
скъоладзау фæци	гъе	уый	=дæр	ахуыргæнæг -æн
скъоладзау фæци	гъе	уый ₁	=дæр	ахуыргæнæг -æн
школьник PV+быть.PRS.3SG	ну	DemDist.NOM	=PTCL	учитель DAT
закончить			FOC	

бæззыди	гъе	уæхæн	толковый	уыдысты	гъе	уæд
бæззыд -и	гъе	уæхæн		уыд -ысты	гъе	уæд
бæзз -ис	гъе	уæхæн		уыд -ысты	гъе	уæд
годиться PST.INTR.3SG	ну	такой		быть PST.INTR.3PL	ну	тогда

уый	тыххæй	æмæ	ахуыр	кодтой	ныр	та	ахуыр	нæ
уый	тыххæй	æмæ	ахуыр	код -т -ой	ныр	=та	ахуыр	нæ
уый ₂	тыххæй ₁	æмæ	ахуыр	кæн -т -ой	ныр	=та	ахуыр	нæ
DemDist.GEN	из-за	и	учеба	делать TR PST.TR.3PL	сейчас	=же	учеба	NEG

кæнынцæ
 кæн -ынцæ
 кæн -ынц₂
 делать PRS.3PL

Они и сейчас толковые, но тогда те, кто оканчивал десятый класс, тот учитель, ученик, который оканчивал десять классов, он годился в учителя, такие толковые были тогда, потому что учились, а сейчас не учатся.

1.30	Æрмæстдæр	скъолайы	цы	фехъусой	ахуыргæнæгæй	гъе
	æрмæстдæр	скъола -йы	цы	фæ- хъус -ой	ахуыргæнæг -æй	гъе
	æрмæстдæр	скъола -ы	цы	фæ- хъус -ой	ахуыргæнæг -æй	гъе
	только	школа INESS	что	PV слушать SBJV.3PL	учитель ABL	ну

уый	сын	у	знанитæ	æндæр	сын
уый	=сын	у	знани -т -æ	æндæр	=сын
уый ₁	=сын	у ₁	-т -æ ₁	æндæр	=сын
DemDist.NOM	=3PL.ENCL.DAT	быть.PRS.3SG	PL NOM	другой	=3PL.ENCL.DAT

знанитæ	...	æндæр	сæхæдæг	дарддæр		нæ	кæсынцæ	.
знани -т -æ		æндæр	сæхæдæг	дард -дæр		нæ	кæс -ынцæ	
-т -æ ₁		æндæр	сæхæдæг	дард -дæр ₁		нæ	кæс -ынц ₂	
PL NOM		другой	они.сами	далекий COMPAR		NEG	читать PRS.3PL	

Только те знания у них, которые они услышат от учителя, других знаний... больше они сами дальше не читают.

1.31	Уæд	та	дæс	къласы	куы	фæци	,	Байсогъуыртæй	Дотти
	уæд	=та	дæс	кълас -ы	куы	фæци		Байсогъуырт -æй	
	уæд	=та	дæс	кълас -ы	куы ₁	фæци		-æй	
	тогда	=же	десять	класс GEN	когда	PV+быть.PRS.3SG		ABL	

закончить

,	зæггæ	,	дæс	къласы	фæци	,	æмæ	афтæ	дæсны
	зæгг -гæ		дæс	кълас -ы	фæци		æмæ	афтæ	дæсны
	зæгг -гæ		дæс	кълас -ы	фæци		æмæ	афтæ	дæсны
	сказать CONV		десять	класс GEN	PV+быть.PRS.3SG		и	так	мастер

закончить

уыди	,	æмæ	ам	директорæй	куыста	.
уыд -и		æмæ	ам	директор -æй	куыст -а	
уыд -ис		æмæ	ам	директор -æй	кус -а	
быть PST.INTR.3SG		и	DemProx.IN	директор ABL	работать PST.TR.3SG	

здесь

А тогда, когда Байсангуров Дотти окончил десять классов, когда он окончил десять классов, он был настолько умелым, что работал здесь директором.

1.32	Æз	куы	ахуыр	кодтон		ам	,	гъе	уæд дæр	гъе
	æз	куы	ахуыр	код -т -он		ам		гъе	уæд =дæр	гъе
	æз	куы ₁	ахуыр	кæн -т -он ₁		ам		гъе	уæд =дæр	гъе
	я	когда	учеба	делать TR PST.TR.1SG	DemProx.IN	ну		тогда =PTCL	ну	

здесь

уыцы	Дотти	куыста		директорæй	.
уыцы		куыст -а		директор -æй	
уыцы		кус -а		директор -æй	
тот		работать PST.TR.3SG		директор ABL	

Когда я здесь училась, этот Дотти здесь работал директором.

1.33	Ахуыр	никуы	скодта		афтæмæй	.
	ахуыр	никуы	с- код -т -а		афтæмæй	
	ахуыр	никуы	с- кæн -т -а		афтæмæй	
	учеба	нигде	PV делать TR PST.TR.3SG		так	

При том что они нигде не учились больше.

1.34	Уæдæ	дзы		уыди		уæхæн	ахуыргæндтæ	
	уæдæ	=дзы		уыд -и		уæхæн	ахуыр гæнд	-т -æ
	уæдæ	=дзы		уыд -ис		уæхæн	ахуыр конд	-т -æ ₁
	так	=3SG.ENCL.INESS		быть PST.INTR.3SG		такой	учеба делать.PTCP.PST	PL NOM

ученый

, **æмæ Гуыссаутæ**
 æмæ Гуыссау -т -æ
 æмæ -т -æ₁
 и PL NOM

Или были такие учителя, например, Гусаловы.

1.35 **Гуыссаутæ математикæмæ тынг дæсны уыдысты**
 Гуыссау -т -æ математикæ -мæ тынг дæсны уыд -ысты
 -т -æ₁ математикæ -мæ тынг дæсны уыд -ысты
 PL NOM математика ALL очень мастер быть PST.INTR.3PL

Гусаловым удавалась математика.

1.36 **Æмæ ... Ханджери хуыйны , летчикæй дæр**
 æмæ Ханджери хуыйн -ы летчик -æй =дæр
 æмæ Ханджери хуин -ы -æй =дæр
 и Ханджери зваться PRS.3SG ABL =PTCL
 FOC

фæкуыста , хæсты дæр уыди ,
 фæ- куыс -т -а хæст -ы =дæр уыд -и
 фæ- кус -т -а хæст₁ -ы =дæр уыд -ис
 PV работать TR PST.TR.3SG война INESS =PTCL быть PST.INTR.3SG
 FOC

институты дæр никаэм сахуыр кодта , афтæмæй
 институт -ы =дæр никаэм с- ахуыр код -т -а афтæмæй
 институт -ы =дæр никаэм с- ахуыр кæн -т -а афтæмæй
 институт INESS =PTCL нигде PV учеба делать TR PST.TR.3SG так
 FOC

йæ амæлæты онг математикæйы ахуыргæнæгæй куыста
 йæ= амæлæт -ы онг математикæ -йы ахуыргæнæг -æй куыст -а
 йæ= амæлæт -ы онг математикæ -ы ахуыргæнæг -æй кус -а
 POSS.3SG= смерть GEN до математика GEN учитель ABL работать PST.TR.3SG

И... Ханджери его зовут, он и летчиком работал, и на войне был, нигде институт не окончил, при этом до последних дней он работал учителем математики.

1.37 **Æмæ дæсны та гъе афтæ уыди , æмæ-иу дæлæ**
 æмæ дæсны =та гъе афтæ уыд -и æмæ =иу дæлæ
 æмæ дæсны =та гъе афтæ уыд -ис æмæ =иу дæлæ
 и мастер =же ну так быть PST.INTR.3SG что =ITER там.внизу

Фæсналы скъолаты , кæнæ дарддæр скъолаты
 Фæснал -ы скъола -т -ы кæнæ дард -дæр скъола -т -ы
 Фæснал -ы скъола -т -ы кæнæ дард -дæр₁ скъола -т -ы
 Фаснал GEN школа PL INESS или далекий COMPAR школа PL INESS

математикайы	экзаментæн	йед	куы	рырвыстой	... пакет ...
математикаæ -йы	экзамен -т -æн	йед	куы	ры- рвыст -ой	
математикаæ -ы	экзамен -т -æн	ед ₁	куы ₁	æр- æрвит -ой	
математика GEN	экзамен PL DAT	HES	когда	PV посылать PST.TR.3PL	

задачæтæ	уæд-иу	сæ	ахуыргæнджытæ	кæнын
задачæ -т -æ	уæд =иу	=сæ	ахуыргæндж -ыт -æ	кæн -ын
-т -æ ₁	уæд =иу	=сæ	ахуыргæнæг -т -æ ₁	кæн -ын
PL NOM	тогда =ITER	=3PL.ENCL.GEN	учитель PL NOM	делать INF

нæ зыдтой

нæ зыд -т -ой
нæ зон -т -ой
NEG знать TR PST.TR.3PL

А профессиональным был настолько, что когда присылали пакет экзаменационных задач по математике вон, в школу в селении Фаснал, или в другие дальние школы, учителя не могли их решить.

1.38 Æмæ-иу	по телефону позвонили	мæнæ ацы	Гуыссауты Ханджеримæ
æмæ =иу	по	мæнæ ацы	Гуыссауты Ханджери -мæ
æмæ =иу		мæнæ ацы	Гуыссауты Ханджери -мæ
и =ITER		вот DemProx	Гусалов Ханджери ALL

æмæ-иу	сын	сæ	телефонæй	рарешат
æмæ =иу	=сын	=сæ	телефон -æй	ра- решат
æмæ =иу	=сын	=сæ	телефон -æй	ра- решат
и =ITER	=3PL.ENCL.DAT	=3PL.ENCL.GEN	телефон ABL	PV решать

кодта	æмæ-иу	сæ	афтæмæй
код -т -а	æмæ =иу	=сæ	афтæмæй
кæн -т -а	æмæ =иу	=сæ	афтæмæй
делать TR PST.TR.3SG	и =ITER	=3PL.ENCL.GEN	так

скодтой

с- код -т -ой
с- кæн -т -ой
PV делать TR PST.TR.3PL

И по телефону звонили этому Гусалову Ханджери, и он решал по телефону все.

1.39 Вот	гъе уæхæн йед уыди	зондджын
вот	гъе уæхæн йед уыд -и	зондджын
	гъе уæхæн ед ₁ уыд -ис	зондджын
	ну такой HES быть PST.INTR.3SG	умный

Вот, таким он был умным.

1.40 Уæдæ ма сæм	уыди	гъе уымæн	йæ
уæдæ =ма =сæм	уыд -и	гъе уымæн	йæ=
уæдæ =ма =сæм	уыд -ис	гъе уымæн	йæ=
так =ещё =3PL.ENCL.ALL	быть PST.INTR.3SG	ну 3SG.PRON.DAT	POSS.3SG=

фыдыфсымæрæн		Гуыссауты	Хъазыбег	, зæгъгæ	
фыд -ы фсымæр -æн		Гуыссауты	Хъазыбег	зæгъ -гæ	
фыд -ы æфсымæр -æн		Гуыссауты	Хъазбег	зæгъ -гæ	
отец GEN брат	DAT	Гусалов	Казбек	сказать CONV	

Был у них еще его двоюродный брат, Гусалов Казбек.

1.41 Десятый кълас фæци		, æмæ гъе уый	дæр тынг дæсны
десятый кълас фæци		æмæ гъе уый	=дæр тынг дæсны
	кълас фæци	æмæ гъе уый ₁	=дæр тынг дæсны
	класс PV+быть.PRS.3SG	и ну DemDist.NOM	=PTCL очень мастер
	закончить		FOC

уыд алцæмæ дæр	, æмæ сæрæй	куыддæр фæци
уыд алцæмæ =дæр	æмæ сæр -æй	куыд -дæр фæци
уыд алцæмæ =дæр	æмæ сæр -æй	куыд ₂ -дæр ₂ фæци
быть всякий, все.ALL =PTCL	и голова ABL	как INDEF PV+быть.PRS.3SG
	FOC	закончить

Он окончил десятый класс, и он тоже успешно учился, но потом у него с головой что-то случилось.

1.42 До того дæсны уыди	, æмæ йæ сæрæй
до того дæсны уыд -и	æмæ йæ= сæр -æй
	дæсны уыд -ис æмæ йæ= сæр -æй
мастер быть PST.INTR.3SG	и POSS.3SG= голова ABL

фæдзæгъæл и	, æмæ афтæмæй амарди	уый
фæ- дзæгъæл и	æмæ афтæмæй а- мард -и	уый
фæ- дзæгъæл и	æмæ афтæмæй а- мæл -ис	уый ₁
PV блуждающий EXST	и так PV умирать PST.INTR.3SG	DemDist.NOM

ахуыр дæр никæм скодта	, кусгæ дæр никæм
ахуыр =дæр никаем с- код -т -а	кус -гæ =дæр никаем
ахуыр =дæр никаем с- кæн -т -а	кус -гæ =дæр никаем
учеба =PTCL нигде PV делать TR PST.TR.3SG	работать CONV =PTCL нигде
	FOC

бакодта

ба- код -т -а

ба- кæн -т -а

PV делать TR PST.TR.3SG

Настолько он был умным, что тронулся умом, он так и умер, нигде уже не выучился, нигде не поработал.

1.43 Фæлæ мæнæ гъе ацы	Ханджери гъе афтæ	, æмæ гъе ныр
фæлæ мæнæ гъе ацы	Ханджери гъе афтæ	æмæ гъе ныр
фæлæ мæнæ гъе ацы	Ханджери гъе афтæ	æмæ гъе ныр
но вот ну DemProx	Ханджери ну так	и ну сейчас

уымæн йæ цот дæр афтæ	
уымæн йæ= цот =дæр афтæ	
уымæн йæ= цот =дæр афтæ	
3SG.PRON.DAT POSS.3SG= потомство =PTCL так	
	FOC

А этот Ханджери так, и его дети точно так же.

1.44	Математика	мæ	гъе	афтæ	дæсны	йæ	рацыды	сты
	математика	-мæ	гъе	афтæ	дæсны	-йæ	ра-цыд	-ысты
	математика	-мæ	гъе	афтæ	дæсны	-æй	ра-цау	-ысты
	математика	ALL	ну	так	мастер	ABL	PV	идти PST.INTR.3PL

Им всем удавалась математика.

1.45	Уырыссаг	æвзаг	мæ	=та	дæсны	йæ	рацыды	сты	Бекмырзты
	уырыссаг	æвзаг	-мæ	=та	дæсны	-йæ	ра-цыд	-ысты	
	уырыссаг	æвзаг	-мæ	=та	дæсны	-æй	ра-цау	-ысты	
	русский	язык	ALL	=же	мастер	ABL	PV	идти PST.INTR.3PL	

фæсивæд Бекмырзтæй ...

фæсивæд
фæсивæд
молодежь

А русский язык удавался младшим из фамилии Бекмурзовых...

1.46	Гъе	ныр	дæр	гъе	уыдонæн	сæ	потомство	чи	у
	гъе	ныр	=дæр	гъе	уыдон	-æн	сæ=	чи	у
	гъе	ныр	=дæр	гъе	уыдон	-æн	сæ=	чи	у ₁
	ну	сейчас	=PTCL	ну	DemDist.PL	DAT	POSS.3PL=	кто	быть.PRS.3SG

сæ	базайæггаг	гъе	уый	уырыссаг	æвзаг	мæ	тынг
сæ=	баз- зай	-æггаг	гъе	уый	уырыссаг	æвзаг	-мæ тынг
сæ=	ба- зай	-æггаг	гъе	уый ₁	уырыссаг	æвзаг	-мæ тынг
POSS.3PL=	PV	оставаться	DEST	ну	DemDist.NOM	русский	язык ALL очень

потомок

дæсны у
дæсны у
дæсны у₁
мастер быть.PRS.3SG

И сейчас их потомки имеют склонности к изучению русского языка.

1.47	Гъе	ныр	Гуыссаутæн	та	сæ	потомство	чи	у
	гъе	ныр	Гуыссаут	-æн	=та	сæ=	чи	у
	гъе	ныр		-æн	=та	сæ=	чи	у ₁
	ну	сейчас		DAT	=же	POSS.3PL=	кто	быть.PRS.3SG

уый	мæнæ	гъе	ай	йас	дæр	математика	мæ	тынг
уый	мæнæ	гъе	ай	йас	=дæр	математика	-мæ	тынг
уый ₁	мæнæ	гъе	ай	ас	=дæр	математика	-мæ	тынг
DemDist.NOM	вот	ну	DemProx.NOM	возраст	=PTCL	математика	ALL	очень

FOC

дæсны у
дæсны у
дæсны у₁
мастер быть.PRS.3SG

Потомки Гусаловых с малолетства склонны к математике.

1.48	Маәнә ам	ныр	цы	ләппу	и	уыдон	та
	маәнә ам	ныр	цы	ләппу	и	уыдон	=та
	маәнә ам	ныр	цы	ләппу	и	уыдон	=та
	вот DemProx.IN	сейчас	что	мальчик	EXST	DemDist.PL.NOM	=же
	здесь					они	

Байсогъуыртæй	сты	æмæ	гъе	уый	дæр	математикæмæ
Байсогъуырт -æй	сты	æмæ	гъе	уый	=дæр	математикæ -мæ
-æй	сты	æмæ	гъе	уый ₁	=дæр	математикæ -мæ
ABL	бытъ.PRS.3PL	и	ну	DemDist.NOM	=PTCL	математика ALL
					FOC	

гъе афтæ дæсны у	
гъе афтæ дæсны у	
гъе афтæ дæсны у ₁	
ну так мастер	бытъ.PRS.3SG

А этот мальчик, который был здесь (до того, как вы пришли), он Байсангуров, и ему тоже математика легко дается.

1.49	Æз цалынмæ	объяснят	фæкæнын	условный	задачæтæ
	æз цалынмæ	объяснят	фæ- кæн -ын		задачæ -т -æ
	æз цалынмæ	объяснят	фæ- кæн -ын		задачæ -т -æ ₁
	я пока	объяснять	PV	делать	PRS.1SG
				задача	PL NOM

уæдмæ уый	ответтытæ	сдзуры
уæдмæ уый	ответ -тыт -æ	с- дзур -ы
уæдмæ уый ₁	ответ -т -æ ₁	с- дзур -ы
до.тех.пор DemDist.NOM	ответ PL NOM	PV говорить PRS.3SG

Пока я объясняю условие задачи, он называет ответы.

1.50	Пока я	объясняю	уæдмæ	уымæн	решатгонд
	я		уæдмæ	уымæн	решат гонд
			уæдмæ	уымæн	решат конд
			до.тех.пор	3SG.PRON.DAT	решать делать.PTCP.PST

вæййы	уже
вæйй -ы	уже
вæйй -ы	уже
бывать PRS.3SG	уже

Пока я объясняю, они бывают уже решены.

1.51	Гъе уый	сæ	потомствойы	и
	гъе уый	сæ=	потомство -йы	и
	гъе уый ₁	сæ=	-ы	и
	ну DemDist.NOM	POSS.3PL=	INESS	EXST

Это у них в крови.

1.52	Байсогъуыртæн	æмæ	Гуыссаутæн	гъе	афтæ	математикаæ	сæ		
	байсогъуырт	-æн	æмæ	Гуыссаут	-æн	гъе	афтæ	математикаæ	сæ=
		-æн	æмæ		-æн	гъе	афтæ	математикаæ	сæ=
		DAT	и		DAT	ну	так	математика	POSS.3PL=

потомствойы	и	
потомство	-йы	и
	-ы	и
	INESS	EXST

Байсангуровым и Гусаловым так легко математика дается.

2.1	Мысаби	уæ	куыд	хорз	ахуыр	кодта
	Мысаби	=уæ	куыд	хорз	ахуыр	код -т -а
	Мысаби	=уæ	куыд ₂	хорз	ахуыр	кæн -т -а
	Мусаби	=2PL.ENCL.GEN	как	хороший	учеба	делать TR PST.TR.3SG

скъолайы	уый	зонут	?
скъола	-йы	уый	зон -ут
скъола	-ы	уый ₁	зон -ут
школа	INESS	DemDist	знать IMP.2PL

Мысаби ваш, знаете, как хорошо учился в школе?

Интересно поведение клитики уæ, которая, находясь в постпозиции, выполняет посессивную функцию.

2.2	Гъе	афтæ	хорз	ахуыр	кодта	æмæ	йын
	гъе	афтæ	хорз	ахуыр	код -т -а	æмæ	=йын
	гъе	афтæ	хорз	ахуыр	кæн -т -а	æмæ	=ын
	ну	так	хороший	учеба	делать TR PST.TR.3SG	и	=3SG.ENCL.DAT

йæ	рад	ничи	иста	Мысабийæн
йæ=	рад	ничи	ист -а	Мысаби -йæн
йæ=	рад	ничи	ис -а	Мысаби -æн
POSS.3SG=	очередь	никто	брать PST.TR.3SG	Мусаби DAT

Он так хорошо учился, что никто не мог с ним соперничать.

2.3	Æмæ	йæ	цот	дæр	тынг	хорз	ахуыр	кодтой
	æмæ	йæ=	цот	=дæр	тынг	хорз	ахуыр	код -т -ой
	æмæ	йæ=	цот	=дæр	тынг	хорз	ахуыр	кæн -т -ой
	и	POSS.3SG=	потомство	=PTCL	очень	хороший	учеба	делать TR PST.TR.3PL
				FOC				

Мысабийæн	скъолайы
Мысаби -йæн	скъола -йы
Мысаби -æн	скъола -ы
Мусаби DAT	школа INESS

И его дети тоже очень хорошо учились в школе.

2.4	Фæлæ	Мысабийы	дæсны	æн	ничи	уыди	ам	,	гъе	
	фæлæ	Мысаби	-йы	дæсны	-йæн	ничи	уыд	-и	ам	гъе
	фæлæ	Мысаби	-ы	дæсны	-æн	ничи	уыд	-ис	ам	гъе
	но	Мусаби	GEN	мастер	DAT	никто	быть	PST.INTR.3SG	DemProx.IN	ну
									здесь	

ацы	Къæмынты	скъолайы	.	
ацы	Къæмынт	-ы	скъола	-йы
ацы	Къæминт	-ы	скъола	-ы
DemProx	Камунта	GEN	школа	INESS

Но для его уровня здесь, в школе в Камунта, не было [достаточно сильных учителей].

2.5	Æмæ	йæ	уавæр	нæ	бæззыди	:	мад	,	фыд
	æмæ	йæ=	уавæр	нæ	бæззыд	-и	мад		фыд
	æмæ	йæ=	уавæр	нæ	бæзз	-ис	мад		фыд
	и	POSS.3SG=	условия, положение	NEG	годиться	PST.INTR.3SG	мать		отец

æнахуыргонд	,	æмæ	йæ	размæ	йæ	бон		
æн=	ахуыр	гонд	æмæ	йæ=	раз	-мæ	йæ=	бон
æнæ=	ахуыр	конд	æмæ	йæ=	раз	-мæ	йæ=	бон ₂
без=	учеба	делать.PTCP.PST	и	POSS.3SG=	перед	ALL	POSS.3SG=	возможность
								вперёд

рацæуын	нæ	фæци	.	
ра-	цæу	-ын	нæ	фæци
ра-	цæу	-ын	нæ	фæци
PV	идти	INF	NEG	PV+быть.PRS.3SG

И условия у нео были плохие: мать и отец были необразованными, и ему не удалось выйти вперед.

2.6	Хæдзары	ничи	уыди	,	æмæ	.
	хæдзар	-ы	ничи	уыд	-и	æмæ
	хæдзар	-ы	ничи	уыд	-ис	æмæ
	дом	INESS	никто	быть	PST.INTR.3SG	и

Потому как в доме никого не было.

2.7	Уæд	та	уыцы	рæстæджы	ахуыр	афтæ	нæ	кодтой	,		
	уæд	=та	уыцы	рæстæдж	-ы	ахуыр	афтæ	нæ	код	-т	-ой
	уæд	=та	уыцы	рæстæг	-ы	ахуыр	афтæ	нæ	кæн	-т	-ой
	тогда	=же	тот	время	INESS	учеба	так	NEG	делать	TR	PST.TR.3PL

фæлæ	хозяйство	,	мæнæ	хæдзар	.
фæлæ			мæнæ	хæдзар	
фæлæ			мæнæ	хæдзар	
но			вот	дом	

А в то время на учебу не такое внимание обращали, важнее было хозяйство, дом.

2.8	Æмæ	,	мæгуыр	,	тупойæ	баззæди	.		
	æмæ		мæгуыр		тупо	-йæ	ба-	ззæд	-и
	æмæ		мæгуыр		тупо	-æй	ба-	зай	-ис
	и		бедный		тупой	ABL	PV	оставаться	PST.INTR.3SG

И он, бедный, остался тупым.

2.9	Афтæ	, афтæ	, æндæр	тынг	хорз	ахуыр	кодта	
	афтæ	афтæ	æндæр	тынг	хорз	ахуыр	код	-т -а
	афтæ	афтæ	æндæр	тынг	хорз	ахуыр	кæн	-т -а
	так	так	другой	очень	хороший	учеба	делать	TR PST.TR.3SG

Вот так, а учился он очень хорошо.

2.10	Зын	у	уже	...	скъола	...	ничуал	дзы	и
	зын	у	уже		скъола		ничи уал	=дзы	и
	зын	у ₁	уже		скъола		ничи уал	=дзы	и
	трудный	быть.PRS.3SG	уже		школа		никто больше	=3SG.ENCL.INESS	EXST

,	гъе	ныр	дзы	уже	контингент	нал	и	, все
	гъе	ныр	=дзы	уже		нал	и	
	гъе	ныр	=дзы	уже		нал	и	
	ну	сейчас	=3SG.ENCL.INESS	уже		больше.не	EXST	

Тяжело уже... школа... никого уже здесь нет, уже нет контингента.

2.11	Через	четыре	года	, или	пять	лет	ма	дзы	иунæг	уызæн
		года			пять	лет	=ма	=дзы	иунæг	уы -дзæн
						лет	=ма	=дзы	иунæг	уыд -дзæн
						лет	=ещё	=3SG.ENCL.INESS	один	быть FUT.3SG

– **и** **все** .
и

Через 4-5 лет будет единственный [ученик] – и все.

2.12	Æмæ	уый	дæр	ласдзысты	интернатмæ
	æмæ	уый	=дæр	лас -дзысты	интернат -мæ
	æмæ	уый ₁	=дæр	лас -дзысты	интернат -мæ
	и	DemDist.NOM	=PTCL	возить FUT.3PL	интернат ALL
			FOC		

И его будут возить в интернат.

2.13	Иунæджы	тыххæй	ам	...
	иунæдж	-ы	тыххæй	ам
	иунæг	-ы	тыххæй ₁	ам
	один	GEN	из-за	DemProx.IN
				здесь

Из-за одного здесь...

3 **Арсений** : **Там** **хотят** **объединять** .
Арсений
Арсений
Арсений

4 **Борæхæн** : **Да** , **да** .
Да

5 **Олег** : **Зря** , **конечно** , **это** **неправильно** .
Олег конечно это
Олег конечно это
Олег конечно
Олег конечно